

ческого аспекта феминистической литературы данного периода. Рассматривая текст как социокультурное явление, сделана попытка анализа особенностей женского письма. Выделены наиболее использованные лексические и стилистические средства – лексический повтор, сравнение, метафора, аллюзия и цитаты, с помощью которых реализуется имплицитно выраженная коммуникативная цель текста. Несмотря на некоторые двусмысленности, автор смогла передать всю сложность внутреннего мира женщины и ее перерождение под влиянием материнства. Используя перечисленные языковые средства, Маргарет Дрэбл взаимодействует с читателями, акцентирует их внимание на наиболее важной информации, чем усиливает экспрессию и прагматическое эффект текста.

Ключевые слова: лингвопрагматика, феминизм, актуализация, имплицитное содержание, аллюзия, метафора.

Shapovalova Iryna. *Linguopragmatic Means of Actualizing the Problems of Feminism in Margaret Drabble's Novel «The Millstone»*. The article is devoted to the analysis of linguopragmatic means employed by Margaret Drabble in her novel «The Millstone» to explore the problems concerning feminism in the 1960s. The choice of the topic has been influenced by the fact that the linguistic aspect of feminist texts of the given period is not researched so far. Approaching the text as a product of the society at a certain period of time with its sociocultural characteristics, an attempt to determine the peculiarities of the novel as an example of feminist writing has been made. The major lexical and stylistic means expressing the implicit content of the text have been singled out. It is suggested that lexical repetition, metaphor, simile, allusion and citation have high communicative value and assist in the interpretation of the problems raised in the text. The author manages to convey the complexity of the inner world of the woman who is transformed by motherhood. Margaret Drabble employs different linguistic and stylistic means to interact with the readers, to show important information in the text, to make it more expressive, creating a timeless novel about a woman's destiny.

Key words: linguopragmatics, feminism, actualization, implicit content, allusion, metaphor.

Статья найдшла до редколлегии
31.03.2014 р.

УДК 159.923.2

Наталія Шеремета

Самовираження, самоствердження та самореалізація особистості

Дослідження присвячене проблемам становлення особистості: самовираженню, самоствердженню та самореалізації, де представлені різні концепції цих понять в історичному контексті. Ці концепції розглянуто, аби встановити відповідність, уточнити і провести подальший науковий аналіз і синтез позицій проблеми самоствердження особистості.

Ключові слова: самовираження, самоствердження, самореалізація, особистість, розвиток особистості.

Постановка наукової проблеми та її значення. В сучасних умовах розвитку суспільства проблема розвитку та використання людського потенціалу розглядається у новому аспекті. Процес становлення особистості пронизує весь життєвий шлях людини. Людина, спрямована на досягнення, готова максимально розвивати свої здібності, постійно змінюватися і реалізовувати свої можливості, має продуктивно розв'язувати особистісні та соціальні потреби. Ці моменти тісно пов'язані з етапами самовираження, самоствердження та самореалізації особистості. Висуваються більш високі вимоги до самостійності ініціативи та винахідливості особистості, викликані змінами у суспільстві та конкуренцією. Це зумовлює актуальність дослідження етапів становлення особистості.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідження особистості, як цілеспрямованої й самоорганізуючої системи знайшло своє відображення у працях як зарубіжних, так і вітчизняних учених (З. Фройд, Б. Ананьев, О. Бодальов, Г. Костюк, Е. Еріксон, І. Кон, Ф. Лерш, А. Хілл, С. Рубінштейн), які розглядали особистість як об'єкт суспільних відносин і суб'єкт суспільної діяльності та обґрунтували сутність, принципи розуміння різноманітних аспектів існування світу, природи та людини.

© Шеремета Н., 2014

Проблему самовираження та самореалізацію як різновид діяльності особистості досліджували К. О. Абульханова-Славська, Ю. М. Кулюткін, К. Роджерс, А. Маслоу, В. Франкл. Самоствердження як джерело життєвої сили та активності людини розглядається в працях І. Канта, А. Шопенгауера, Ф. Ніцше, А. Адлера, К. Левіна, Г. С. Костюка, П. М'ясоїда, Н. Є. Ситникової, С. Каверіна.

Мета та завдання статті. Мета статті – визначити особливості розвитку здатності особистості до самовираження, самоствердження та самореалізації. Мета статті реалізується через вирішення таких завдань:

- 1) розкрити сутність понять «самовираження», «самоствердження», «самореалізація»;
- 2) визначити фактори, які впливають на успішність процесів самоствердження, самовираження та самореалізації особистості;
- 3) скласти порівняльну характеристику основних етапів становлення особистості.

Виклад основного матеріалу дослідження. У літературі з психології у зв'язку з аналізом життєдіяльної, продуктивно-творчої сторони особистості виникло чимало спеціальних термінів: самоактуалізація, самореалізація, самовираження, самоствердження, саморозкриття і т. д. Кожен термін відображає певну сторону, аспект творчого потенціалу, який у процесі діяльності реалізує особистість, яка розвивається. С. Л. Рубінштейн писав, що Особистістю є людина зі своєю позицією в житті. Особистістю є лише та людина, яка свідомо виражає своє ставлення так, що воно проявляється в усій його сутності [11, с. 125].

Людина у своїх вчинках і діях виражає передусім свою особистість, власну волю. К. Роджерс вважав, що метою життя є реалізація всього свого природженого потенціалу, будучи повністю функціонуючою особистістю [9, с. 66], тобто людиною, яка рухається до повного пізнання себе і реалізовує свій потенціал, використовуючи всі свої здібності, таланти, переживання. Згідно з В. Бехтеревим, психічний розвиток особистості може викликати різні варіанти ставлення до навколишнього світу: слабкі натури потрапляють під різноманітні впливи; сильні ж натури протистоять зовнішнім впливам [3, с. 167]. Саме розвинута особистість набуває великої сили в активному ставленні до об'єктивного світу.

Основою розвитку дорослої людини, на думку Е. Еріксона, постає внутрішня незаспокоєність, під якою він розуміє сімейні відносини – турботи щодо виховання дітей [4, с. 219] та більшу частину того, що відноситься до продуктивності і творчості людини – прагнення бути компетентним в певній сфері діяльності, реалізовувати свої можливості, внести щось нове, зробити свій вклад [4, с. 221].

У дослідженнях, присвячених проблемам розвитку особистості, людина послідовно проходить такі стадії становлення: самореалізацію, самоствердження, самовираження і саморозвиток. На кожній із стадій людина вирішує різні життєві завдання. Водночас своїми діями вона посиляє своєрідний запит в навколишній світ і одночасно інформує світ про власний стан. Після того, як у людини сформувалися необхідні для життя знання, уміння та навички, розпочинається процес самореалізації. Деякі вчені (К. Роджерс, А. Маслоу, В. Франкл та ін.) не надають великого значення розрізненню таких понять, як «самореалізація» та «самовираження». Проте К. О. Абульханова-Славська не вважає їх синонімами. Вона стверджує, що самореалізація можлива у тому разі, коли пізнання людиною своїх можливостей вже закінчено, повністю сформований образ «Я» і присутня особистісна готовність забезпечити всю сукупність зовнішніх умов самореалізації. При цьому в особистості виникає потреба будувати свої зовнішні взаємодії зі світом, що і є самореалізацією. Якщо ж ці умови не дотримуються, ми спостерігаємо процес не самореалізації, а самовираження. Самовираження часто знаходиться на стадії лише зовнішнього, показного «вираження» самого себе, коли демонструвати ще нічого [1, с. 121]. Самореалізація тісно пов'язана із самоствердженням особистості, але не зводиться до нього. Одні автори наводять розбіжності між цими поняттями (С. Л. Березин, Є. Ф. Майорова, Н. І. Шаталова), інші ж ототожнюють їх (Д. І. Антропова, Д. Н. Коган, В. А. Мальцев, В. Ф. Сафін). Існує багато визначень терміна «самореалізація». Наприклад, самореалізація – це здійснення можливостей розвитку «Я» за допомогою власних зусиль, співтворчості, співпраці з іншими людьми, соціумом та світом в цілому [6, с. 40].

Ю. М. Кулюткін зазначає, що прагнення до самореалізації – одна з вищих потреб особистості, яка виявляється в реалізації власних творчих сил і здібностей, в постійному зростанні та збагаченні власних внутрішніх можливостей, у підвищенні своєї професійної діяльності, в орієнтації на загальнолюдські цінності [8, с. 73]. Процес самореалізації виражає найбільш глибоку, сутнісну

сторону людини. Потреба в самореалізації – це прагнення втілити в реальність той життєвий і творчий потенціал, яким володіє людина. Спочатку цей потенціал визначається інформацією, що міститься в людині у момент народження. Але протягом життя він зазнає певних змін, залежно від того, яку інформацію людина вбирає в себе з навколишнього світу, і того, якою мірою вона цю інформацію переробляє.

Наслідком успішного процесу самореалізації є набуття людиною сенсу життя. Потреба в самореалізації втілюється у всіх інших потребах. Тому тут важливо відзначити деякі особливості: людина не може повною мірою переходити до більш високих рівнів мотивації, не задовольнивши потреб нижчого рівня. Наприклад, навряд чи людина буде відчувати гостру потребу в праці, творчості чи пізнанні, якщо вона «валиться з ніг від голоду».

Стадія самоствердження характеризується незавершеністю власної визначеності людини. На цьому етапі людина переслідує дві основні мети. По-перше, це прагнення привернути до себе увагу навколишнього світу, щоб надалі втілювати ті чи інші життєві проекти. По-друге, це прагнення отримати додатковий життєвий простір для реалізації свого потенціалу. У відповідь світ надає ряд ситуацій (складних, стресових), які повинні допомогти людині досягти необхідного рівня самоідентифікації, а отже – внутрішньої стабільності. Після досягнення такого рівня людина переходить на стадію самовираження. Тоді людина інформує світ про те, що вона живе в рамках сформованого життєвого варіанту. Тобто вона вже не просто стверджує: «я є», а говорить, що «я є тим і тим і, зробивши ті чи інші дії, збираюся стати тим-то і тим-то». Самовираження – послідовне просування до вершин професійної майстерності, спосіб знайти себе, краще розуміти себе і розвиватися. Головна ознака потреб у самовираженні – прагнення подібатися іншим, отримувати їх високу оцінку. Кожній людині притаманна природна потреба в самовираженні. Згідно з К. Альбухановою-Славською мотивуюча діяльність породжує позитивні емоції, викликає відчуття задоволення. Діяльність людини, наділеної певними здібностями, породжує додаткову мотивацію до творчості, мотивацію самовираження [2, с. 154]. У сучасному суспільстві нам часто доводиться бути не тими, ким ми є насправді, наприклад, на роботі або в навчальному закладі. Ми робимо те, чого від нас очікують, те, що доречно в певній ситуації. Це не погано і не добре, це спосіб соціальної адаптації, така реальність багатьох людей. Проте свою потребу в самовираженні обов'язково потрібно задовольняти, оскільки самовираження – потужне джерело позитивних емоцій, натхнення і чудовий спосіб розрядки, що дає вихід накопиченій негативній енергії.

Підвищення запасу життєвої енергії супроводжується почуттям внутрішньої рівноваги і приводить до природного бажання просуватися далі в процесі самопізнання. Тут ми вже можемо говорити про перехід до стадії саморозвитку. Тоді людина виходить за рамки обумовленості певними життєвими варіантами і приходить до усвідомлення багатоваріантності життєвого шляху, відкриваючись для чогось нового. Якщо на стадії самовираження людина перетворює навколишній світ, щоб змінити власний стан справ, то на стадії саморозвитку вона перетворює себе, трансформуючи разом навколишній світ. Це відбувається тому, що в період саморозвитку енергоінформаційний потенціал людини зростає, внаслідок чого відкриваються нові горизонти і нові перспективи. Для їх реалізації людина самостверджується знову, але вже на більш високому рівні, і процес повторюється знову.

Потреби в самостверженні походять від первинних потреб забезпечити конкурентне існування серед інших представників тваринного світу. Мотивом особистісного самоствердження є прагнення досягти максимальної повноти життя за конкретних умов існування, забезпечення позитивного соціально-психологічного статусу в колективі й суспільстві загалом. Успішно реалізуючи свої життєві проекти, особистість прагне відчутти себе творцем, господарем свого життя, його обставин. У процесі власної реалізації відбувається виявлення нових здібностей, випробування себе на межі можливостей. У філософських дослідженнях поняття самоствердження аналізувалося в основному як спонукання: «вільна воля» І. Канта, «людська воля до життя» А. Шопенгауера, «воля до влади» Ф. Ніцше. Всі вони визначають внутрішню потребу людини в самостверженні.

У людському суспільстві потреби в самостверженні виражаються в прагненні мати в чомусь перевагу серед оточення (бути сильнішим, результативнішим, розумнішим, більш вдалим і т.п.). Самоствердження може бути творчим або руйнівним, мати різні форми: за рахунок дорогих речей, одягу, соціального статусу та кар'єри, творчої реалізації чи за рахунок інших. У психологічному середовищі часто розглядають самоствердження за рахунок інших як захисний механізм, який

покликаний «оберігати» людину від стресових ситуацій і зіткнень. Зазвичай зовні такі індивідууми виглядають агресивними, нападниками і, здавалося б, на вигляд дуже впевненими в собі особистостями. І на перший погляд самооцінка у них дуже навіть висока, але якщо розглянути глибше, то це всього лише неадекватне сприйняття себе.

У духовно розвиненої особистості оцінка своєї значущості, самоствердження відбуваються на рівні самооцінки і самовизначення: прагнення бути кращим, поважати самого себе, бути задоволеним самим собою, бути впевненим у собі, у своїх силах і здібностях. Нарешті, на вищому рівні потреби в самоствердженні переходять у прагнення до самовиховання, самовдосконалення.

Метафорично самоствердження схоже на «карабкання» вгору: щоб опинитися вище, людина може долати шлях самостійно або просити допомоги у тих, хто нагорі, або чіплятися за інших і заважати тим, хто підіймається поруч. Скільки ж сил і енергії піде в останньому випадку? Людина самостверджується, щоб врівноважити баланс між протилежними почуттями і емоціями, намагаючись закритися внутрішньо від своїх проблем, переживань, не реагувати на них. В такій ситуації людина потребує не тільки підтримки як такої, а й атмосфери дружності і повного сприйняття.

С. Каверін писав, що потреба в престижі, прагненні до високого соціального статусу, потреба в авторитеті, потреба в повазі і самоповазі – все це будуть не різні потреби, а всього лише інші іменування потреби в самоствердженні [7, с. 30]. Тобто потреба в самоствердженні виступає узагальненим виразом інших потреб.

Інакше кажучи, процес активного самоствердження неминучий, коли життєві обставини змушують людину почати нове життя, ніяк не пов'язане з попереднім. В особистісних структурах свідомості людини на старому «індивідуальному» матеріалі формуються нові життєві цінності, моральні, етичні та психологічні норми. Людина хоче визначити себе, надати сенсу своєму життю, адже сенс є лише тонкою лінією на безмежному полі життя. Спокуса тому й звернена до людської універсальності, прагне її розкрити, пережити, втопити в блаженстві буття, щоб кожна клітинка тіла й кожний атом духу відчули свій поклик до самоздійснення [10, с. 359–360]. В основі такого переживання лежить принцип прийняття реальності в тому вигляді, як вона подається життям.

Самореалізація, самовираження, самоствердження особистості формуються під впливом різних чинників. Це порівняння реального образу «Я» з образом ідеального «Я» [5, с. 19], тобто з уявленнями про те, якою людина хотіла би бути. Це привласнення особистістю тих оцінок і стандартів, які вона отримує від інших людей. Це успішні дії людини – як реальні, так і уявні.

Під впливом цих чинників на стадії самовираження людина прагне звернути на себе увагу, бути почутою, бути впізнаною, бути визнаною; прагне проявити себе в чомусь індивідуальному, відмінному від інших людей та діяти самостійно, керуючись нормами суспільства. На стадії самоствердження особистість прагне спілкуватися насамперед з тими людьми, які забезпечують високу самооцінку; прагне до лідерства в тому чи іншому виді діяльності; вона може утверджуватися у змаганні з самим собою, за рахунок інших або шляхом створення видимості досягнень, або ж особистість може покладатися на обставини, задовольняючись лише тим, що є, і не має бажання розкрити весь свій потенціал для досягнення високих результатів. Набуваючи в процесі діяльності певного досвіду і якостей, на стадії реалізації особистість починає вільно і самостійно вибирати цілі і засоби діяльності, керувати своєю діяльністю, одночасно удосконалюючи і розвиваючи свої здібності для її здійснення, змінюючи і формуючи себе.

Саме поняття «самореалізація» інтерпретується як прагнення людини до найбільш повного розкриття та реалізації свого особистісного потенціалу. У цьому контексті почали широко використовувати такі близькі за змістом поняття, як «самовираження» та «самоствердження», що розглядаються як прагнення до досягнення максимальної повноти життя.

Самовираження, самоствердження та самореалізація – взаємопов'язані і обов'язкові складники життя людини. Самореалізуючись, людина розгортає свій внутрішній потенціал, тобто в будь-якому разі відбувається утвердження особистості в самій собі і в соціумі. Самоствердження можна вважати більш вузьким поняттям, ніж поняття самореалізації. Воно є необхідною сходинкою для подальшої самореалізації. Синонімами поняття «самоствердження» можна вважати соціальний статус, суспільне визнання, упевненість в собі, успіх, потребу в досягненнях і домінуванні. Тому, притаманна людині природна потреба в самоствердженні є точкою опертя на все подальше життя. Але єдине, що поєднує усі ці думки – це те, що ці потреби приносять задоволення людині і ведуть до її самовдосконалення.

Висновки. Отже, у контексті сучасних підходів самоствердження, самовираження та самореалізація особистості можуть визначатися як процеси її самовиховної активності, життєтворчості, в основі яких лежать самоповага, бажання і воля свідомо й активно впливати на створення умов своєї життєдіяльності. Потреба людини у самореалізації, самостверженні, самовираженні – це прагненням до саморозвитку, спрямованого на творення, вдосконалення особистістю самої себе.

Джерела та література

1. Абульханова-Славская К. А. Активность и сознание личности как субъекта деятельности / К. А. Абульханова-Славская // Психология личности в социалистическом обществе : активность и развитие личности. – М. : Наука, 1989. – С. 110–134.
2. Абульханова-Славская К. А. Стратегия жизни / К. А. Абульханова-Славская. – М. : Мысль, 1991. – 299 с.
3. Бехтерев В. М. Объективная психология / В. М. Бехтерев ; [переиздано В. А. Кольцовой]. – М. : Наука, 1991. – 480 с.
4. Эриксон Э. Идентичность: юность и кризис : пер. с англ. / Э. Эриксон ; общ. ред. и предисл. А. В. Толстых. – М. : Прогресс, 1996. – 339 с.
5. Жигайло Н. І. Соціально-економічна діагностика : навч. посіб. / Н. І. Жигайло. – Львів : Новий світ – 2000. – 2008. – 188 с.
6. Ильин Е. П. Мотивация и мотивы / Е. П. Ильин. – СПб. : Питер, 2008. – 512 с.
7. Каверин С. Б. Психология потребностей : учеб.-метод. пособие / С. Б. Каверин. – Тамбов, 2006. – 240 с.
8. Кулюткин Ю. Н. Психология обучения взрослых / Ю. Н. Кулюткин. – М. : Просвещение, 1985. – 128 с.
9. Роджерс К. Р. Взгляд на психотерапию. Становление человека / К. Р. Роджерс ; [пер. с англ. Е. И. Исенина]. – М. : Прогресс, Универс, 1994. – 480 с.
10. Роменец В. А. Жизнь и смерть в научном и религиозном истолковании / В. А. Роменец. – К., 1989. – 376 с.
11. Рубінштейн С. Л. Вибрані філософсько-психологічні праці: Основи онтології, логіки і психології / С. Л. Рубінштейн ; РАН, Ін-т психології. – М. : Наука, 1997. – 462 с.

Шеремета Наталя. Самовираження, самоутвердження і самореалізація особистості. Исследование посвящено проблеме становления личности: самовыражению, самоутверждению и самореализации, где представлены различные концепции данных понятий в историческом контексте. Данные концепции рассматриваются нами для установления соответствий, уточнения и проведения дальнейшего научного анализа и синтеза позиций проблемы самоутверждения личности. Понятия «самоутверждения», «самовыражения», «самореализация» интерпретируются как стремление личности к раскрытию и реализации своего потенциала как фактор успешности личности. Мотивом личностного самоутверждения является стремление достичь максимальной полноты жизни в конкретных условиях существования, обеспечения положительного социально-психологического статуса в коллективе и обществе в целом. Успешно реализуя свои жизненные проекты, личность стремится почувствовать себя творцом, хозяином своей жизни, его обстоятельств. В человеческом обществе потребность в самоутверждении выражается в стремлении иметь в чем-то преимущество среди окружающих. Самоутверждение может быть творческим или разрушительным, иметь различные формы: за счет дорогих вещей, одежды, социального статуса и карьеры или за счет других. Самореализация, самовыражение и самоутверждение личности формируются под влиянием различных факторов: сравнение реального образа «Я» с образом идеального «Я»; оценка человека другими людьми; успешные действия человека – как реальные, так и идеальные.

Ключевые слова: самовыражение, самоутверждение, самореализация, личность, развитие личности.

Sheremeta Nataliya. Personal Self-Expression, Self-Affirmation and Self-Actualization. The research is devoted to the problem of personal formation: self-expression, self-affirmation and self-actualization. The different concepts of these notions in the historical context are represented. These concepts are examined for the establishment of accordance, clarification and for the making the subsequent scientific analysis and synthesis of position of the problem of personal self-affirmation. The concepts of «self-expression», «self-affirmation» and «self-actualization» are interpreted as a person's ambition to the most complete realization of the potential and they are interpreted as a factor of a person's success. The reason of personal self-affirmation is the aspiration for achievement the maximum absoluteness of life in certain environmental conditions, providing positive social and psychological status in the group and the society. Realizing his vital projects successfully, the person aims to be a master of his life and circumstances. In human society the need in self-affirmation is expressed through the desire to take an advantage among others. Self-affirmation can be creative or destructive, it can take many forms: through expensive things, clothes, social status and career or through other people. Self-actualization, self-expression, self-affirmation are influenced by various factors. They are: a comparison of the real image «I» with the ideal image «I», an estimation of a person by other people, the real and imaginary successful actions of a person.

Key words: self-expression, self-affirmation, self-actualization, personality, personal development.

Стаття надійшла до редколегії
31.03.2014 р.